

Kinga PALUS
Joanna ZABAWA-KRZYPKOWSKA¹

TENDENCJE W KSZTAŁTOWANIU WSPÓŁCZESNYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH

1. Wstęp

Celem pracy jest przegląd elementów dotyczących rozwiązań funkcjonalnych oraz formalnych z uwzględnieniem kompozycji, które wpływają na kształt przestrzeni we współczesnym mieście. Przestrzeń publiczna jest bezcennym miejscem kontaktów międzyludzkich, ma wpływ na wizerunek, funkcjonowanie i tożsamość miast. Może stanowić przestrzeń kultury, wydarzeń, wymiany informacji, komunikacji, handlu, nośnik wielu znaczeń i treści.

Założenie celowości wyboru przykładów do artykułu oparto na oryginalności rozwiązań związanych z aktywizacją życia społecznego, które stanowią alternatywę dla pseudo publicznych przestrzeni w strukturach zamkniętych, np. centrów handlowych.

2. Tło problemu

W Europie tradycja była ważnym źródłem kreowania przestrzeni miejskiej. W procesie rozwoju miasta europejskie wykształciły charakterystyczne w swym kształcie przestrzenie publiczne: rynki miejskie, place, ulice. Przestrzenie te od zawsze stanowiły bezcenną wartość w życiu społecznym i kulturowym miasta. Związane z ważnymi obiektami architektonicznymi place decydowały o tożsamości miejsca, nadawały cechy znaczące dla danej przestrzeni. Rynki i place miejskie to miejsca, w których odbywały się zebrania (w miastach starożytnych), spotkania obywateli, sprzedawano towary, to także, a może przede wszystkim główne ośrodki życia

¹ Politechnika Śląska, Wydział Architektury, 44-100 Gliwice, ul. ks. M. Strzody 10, kinga.palus@polsl.pl, joanna.zabawa-krzypkowska@polsl.pl

społecznego i gospodarczego. Większość miast europejskich w swoim centrum pielęgnuje dawny średniowieczny charakter, początek każdego z nich. Po nich poruszamy się w zachwycie w sieci gęstych uliczek. Bez trudu odnajdujemy w takich miejscach sekwencję ulic, placów, skwerów, parków, kwartałów zabudowy – miejsc ważnych.

We współczesnym świecie plac, ulica, powraca do istotnej roli w przestrzeni miasta. Potrzebą ludzką jest potrzeba kontaktu, a przestrzeń publiczna jest miejscem, gdzie ludzie chcą spędzać wolny czas. Chociaż życie mieszkańców przeniosło się w dużej części do wnętrz budynków to otwarta przestrzeń niezmiennie przyciąga różne pokolenia.

Wraz z rozwojem miast przestrzenie publiczne ulegały zmianom, na ich kształt i charakter znaczący wpływ miał postęp technologiczny. Rozwój transportu zniszczył dawną tkankę, wprowadzając wielkie arterie, których nadrzędnym wskaźnikiem była przepustowość samochodowego ruchu. Produkcja i dostępność samochodów osobowych spowodowała rozpraszanie się struktury miast, a dotychczasowa wielofunkcyjna rola ulicy sprowadzona została do funkcji transportowej. Drogi tranzytowe stworzyły bariery dla osób poruszających się pieszo, dzielnice stały się zupełnie odseparowane od siebie i od centrum miasta. Samochody zajęły miejsce pieszego, zawłaszczyły wiele przestrzeni publicznych. Od 1970 roku rozpoczęła się debata nad niekorzystnym wpływem samochodu w mieście [3]. Zawłaszczanie przestrzeni publicznej (biura, osiedla zamknięte), zmiany w przestrzeni miast, pustoszenie centrów, odpływ mieszkańców na przedmieścia spowodowało, że wielu planistów i architektów od lat 60. i 70. XX wieku zauważyło, że modernistyczne zasady projektowania, brak uwzględniania potrzeb ludzkich, zbyt duża skala i dystans doprowadziły do obniżenia jakości życia w mieście. Ruch postmodernistyczny wracał do wypracowanych w historii wartości przestrzeni o charakterze miejskim [7]. Zaczęto mieć na uwadze wartości kulturowe, tożsamość, lokalność oraz wartość jaką niesie różnorodność miejsc [4]. Na początku lat 90. XX wieku dynamiki nabrał ruch zwany Nowym Urbanizmem, którego założycielami są: Andres Duany, Elisabeth Plater-Zyberk, Jeff Speck. Autorzy opierają się na tradycji, ale wprowadzają także własne badania np. dotyczące problemu amerykańskich przedmieść, czy badań nad przestrzenią miejską. Poszukują ideału przestrzeni integrującej lokalne społeczności.

3. Uwarunkowania projektowania przestrzeni publicznej – kierunki zmian a zagrożenia

W Polsce obserwujemy wiele niekorzystnych zjawisk w obszarze architektury i urbanistyki. Do największych problemów zaliczyć można zawłaszczanie przestrzeni przez samochody, prywatyzację przestrzeni publicznej, wydzielanie terenów, odgradzanie obszarów głównie mieszkaniowych, które bronią dostępu innym użytkownikom miasta. Wpływa to niekorzystnie na jakość życia w mieście.

III Kongres Urbanistyki Polskiej w 2009 definiuje przestrzenie publiczne w kategoriach społeczno-ekonomicznych: jako dobro wspólnie użytkowane celowo kształtowane przez człowieka zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania [2]. Karta wylicza następujące działania sprzyjające ochronie i racjonalnemu użytkowaniu przestrzeni publicznej:

- stosowanie kompleksowej analizy korzyści – kosztów w procesach dotyczących zagospodarowania przestrzeni publicznej,
- edukacja społeczności lokalnej, pokazującej nowe prawa i reguły globalnej gospodarki i rolę przestrzeni publicznej w rozwoju zrównoważonym oraz jej wartość dla mieszkańców,
- zintegrowane zarządzanie i planowanie rozwoju jednostek terytorialnych,
- mobilizacja i aktywizacja lokalnych społeczności do udziału w procesach planowania zagospodarowania przestrzennego i rozwoju,
- prowadzenie działalności inwestycyjnej ze sfery zagospodarowania oraz rewitalizacji w obszarach przestrzeni publicznej, wyłącznie na podstawie prawa miejscowego spójnego z lokalną polityką przestrzenną, z jak największym udziałem społeczeństwa przy tworzeniu tego prawa i formułowaniu lokalnej polityki,
- wykluczenie nie podlegających publicznej kontroli administracyjnych procedur i decyzji jako podstawy do prowadzenia działalności inwestycyjnej.

W Karcie określono osiem zasad kształtowania i użytkowania przestrzeni publicznej miast:

- maksymalizacja wartości miasta i jego nieruchomości poprzez kreowanie wysokiej jakości przestrzeni publicznych,

- kompleksowe planowanie miejscowe oraz projektowanie urbanistyczne przestrzeni publicznych w oparciu na wynikach konkursów urbanistycznych i architektonicznych,
- społeczna partycypacja w tworzeniu narzędzi kształtowania i gospodarowania przestrzenią publiczną z aktywnym udziałem lokalnych społeczności w procesie sporządzania dokumentów planistycznych,
- ochrona dziedzictwa kulturowego oraz specyfiki lokalnej jako szczególnych wartości przestrzeni publicznych,
- równowaga w tworzeniu nowej przestrzeni publicznej w stosunku do rewitalizowanej przestrzeni historycznej,
- dostęp do przestrzeni publicznych i minimalizacja konfliktów przy ich tworzeniu oraz użytkowaniu,
- kształtowanie przestrzeni publicznych integrujących grupy społeczne z szacunkiem dla ich różnych potrzeb i systemów wartości,
- aktywne użytkowanie przestrzeni publicznych i ich wykorzystywanie do organizowania wydarzeń lokalnych.

4. Założenia badawcze

Tradycyjna przestrzeń miejska jest funkcjonalna i piękna, a gęsta zabudowa sprzyja kontaktom międzyludzkim. Centralne place, bulwary, piesze ulice, dziedzińce, kwartały, podwórka, skwery, ogrody pomagają nam żyć w środowisku miejskim, realizować potrzeby kontaktu, bliskości, wspólnie uczestniczyć w życiu miasta. Jacek Gyurkowicz podkreśla ważność realnych spotkań fizycznych, pomimo tego, że wiele elementów naszego życia przeniosło się w świat wirtualny [5].

Obecnie zauważamy wiele czynników negatywnie wpływających na struktury naszych miast. Do najważniejszych możemy zaliczyć brak tożsamości lokalnego krajobrazu miast, proces ujednolicania krajobrazu, rozpraszanie się miast [8]. Współczesne miasta potrzebują atrakcyjnych i oryginalnych przestrzeni publicznych, które powinny być miejscami:

- identyfikującymi mieszkańców z miejscem zamieszkania lub całym miastem,
- przeznaczonymi przede wszystkim dla pieszych i rowerzystów,
- bezpośredniej komunikacji i kontaktów międzyludzkich,
- rekreacji i wypoczynku, a także realizacji wielu innych współczesnych potrzeb mieszkańców i turystów.

Największą instytucją promującą społeczny model przekształcania przestrzeni jest „Project for Public Space” – nowojorska organizacja non-profit założona w 1975 roku, której celem jest pomoc lokalnej społeczności w tworzeniu przestrzeni publicznych i półpublicznych (kreowanie przestrzeni publicznej) przyjaznej człowiekowi – tzw. placemaking. Metoda „Project for Public Space” pomaga wspólnocie określić aspiracje, potrzeby i priorytety. Rozwiązania konkretnych zadań wynikają z głębokiej znajomości i wieloaspektowej oceny miejsca. Eksperci pełnią rolę pomocniczą przy realizacji społecznej idei. Metoda opiera się na ciągłej ocenie i udoskonaleniu projektu oraz zrealizowanej przestrzeni.

Oceniając przestrzenie publiczne przez „Project for Public Space” stwierdzono, że dobre rozwiązania muszą spełniać cztery kryteria:

- dostępność i powiązania, dobre skomunikowanie z resztą miasta,
- wygodę, komfort, wizerunek;
- użytkowanie i aktywność;
- umożliwienie społecznych kontaktów - budowanie więzi wspólnoty.

Przestrzenie publiczne miast europejskich to:

- przestrzenie na obszarze śródmieść,
- w zespołach urbanistycznych,
- w zespołach mieszkaniowych,
- tereny nadbrzeżne,
- związane z transportem,
- związane z architekturą dominanty,
- pomniki [8].

5. Wybrane przykłady przestrzeni publicznych

Przestrzenie publiczne można podzielić na:

- przestrzenie w obszarach historycznych (rynki, place, itp.),
- zewnętrzne zlokalizowane przy centrach handlowych i biznesowych oraz biurowych,
- związane z aktywnością użytkowników w różnych przedziałach wiekowych z uwzględnieniem osób niepełnosprawnych,
- przeznaczone dla mieszkańców w zespołach urbanistycznych o zróżnicowanej skali,

- przestrzenie zielone (parki, skwery, itp.) oraz związane z ciekami wodnymi i komunikacją.

W artykule przedstawiono trzy różnorodne przykłady przestrzeni, które łączą społeczny charakter, atrakcyjność układu i nowatorskie podejście do rozwiązań proponowanych założeń.

5.1. Rike Park, Tbilisi, Gruzja

Rike Park to najnowsza przestrzeń publiczna w Tbilisi, stolicy Gruzji. Stanowi ona teren położony w samym centrum miasta. W malowniczym otoczeniu Starego Miasta, wśród wzgórz nad rzeką Mtkvari (Kura) oraz obiektów nowoczesnej architektury, powstał teren rekreacyjny, który cieszy się popularnością zarówno wśród mieszkańców, jak i turystów. Jego głównym założeniem było połączenie starego Tbilisi z nowymi dzielnicami miasta. Położenie pozwala na kontemplację wspaniałych widoków: twierdzy, pomnika Matki Gruzji Kartis Deda oraz malowniczych budynków na starówce, kościołów, m. in. Metekhi, Tsmida Sameba. W najbliższym otoczeniu placu znajduje się Most Pokoju, budynek parlamentu, w oddali widać Public City Hall. Na terenie parku znajduje się stacja kolejki linowej, prowadzącej na wzgórze, którego atrakcją stanowi twierdza Narikala. Miejsce to stanowi aktywną przestrzeń publiczną, salon miasta. Tętni życiem zwłaszcza w sezonie letnim, odbywają się tu koncerty, pokazy, przedstawienia. Przestrzeń jest zróżnicowana, oferuje miejsca dla różnych aktywności: można zagrać w szachy, posłuchać muzyki, odpoczywać. Znajdziemy tutaj miejsca piknikowe, fontannę, place zabaw dla dzieci, miejsca dla różnorodnych aktywności sportowych. Jest tu miejsce do biegania i wspinaczki. Teren jest interesująco rozwiązany, co odzwierciedla się w detalu architektonicznym i urbanistycznym. Różnorodność zieleni (w tym rodzime rośliny) zachwyca kolorem, formą i zapachem [9].

Rys. 1. Teren rekreacyjny w Tbilisi

Fig. 1. Recreational area in Tbilisi

Źródło: Fot. Palus K., październik 2011 r.

5.2. Garscube Landscape Link („Phoenix Flowers”), Glasgow, Szkocja

Przykładem przekształcenia przestrzeni niebezpiecznej i nieprzyjaznej dla użytkownika w przyjazną jest Garscube Landscape Link („Phoenix Flowers”) zaprojektowany przez 7N Architects, Rankin Fraser Landscape Architecture w Glasgow, w Szkocji. Był to zdegradowany teren odcięty od miasta w wyniku wybudowania w tym miejscu w latach 60. XX wieku odcinka autostrady M 8. Według stwierdzenia architektów z N7 Architects: ekstremalnie nieprzyjazne otoczenie – ciemne, hałaśliwe, brudne i przerażające. Zaproponowane rozwiązanie sprawiło, że przestrzeń stała się przyjazna, bezpieczna i chętnie odwiedzana przez mieszkańców. Najbardziej rzucającym się w oczy symbolem zmian jest jaskrawoczerwony kolor nawierzchni z żywicy epoksydowej, pokrywającej znaczną część odnowionej strefy i tworzącej ożywczy kontrast z otaczającymi elementami drogowej infrastruktury. Spektakularny efekt kreuje także pięćdziesiąt wykonanych z aluminium, wielobarwnych kwiatów rozmieszczonych wzdłuż deptaka, które wznoszą się nad nim miejscami aż do wysokości ośmiu metrów. Stworzenie miejsc do siedzenia, wprowadzenie zieleni dodatkowo podkreśla zmienność użytkowania tejże przestrzeni [6].

Rys. 2. Niebezpieczna przestrzeń zmieniona w przestrzeń przyjazną użytkownikowi

Fig. 2. Dangerous space changed in a user-friendly space

Źródło: Morris D., <http://www.architecture.com/RIBA/Aboutus/SustainabilityHub/Casestudies/4-GarscubeLandscapeLink.aspx>

5.3. Melis Melis Stokepark, Haga, Holandia

Stokepark w Hadze zaprojektowany przez Elgera Blitza, Marka van der Enga, Renet Korthas Altes, Jaspera van der Schaafa oraz Lucasa Beukersa stanowi przykład przestrzeni zintegrowanej z uwzględnieniem dostępności dla dzieci niesprawnych ruchowo. Jest to przestrzeń publiczna, będąca placem zabaw, której główną ideą było umożliwienie korzystania z niej osób z zaburzeniami mentalnymi lub fizycznymi. Osoby sprawne i niepełnosprawne traktowane są tak samo. Holenderskie biuro stworzyło taką przestrzeń, w której nie ma żadnych „specjalnych” urządzeń dla dzieci z upośledzeniami wzrokowymi, słuchowymi, fizycznymi czy umysłowymi. Melis Stokepark tworzy jeden układ, czyli wznosząca się rampa. Jest to przestrzeń dostępna dla dzieci zdrowych, a także poruszających się na wózkach inwalidzkich. Niczym pierścień obejmuje wypełnioną piaskiem, zaciszną, wewnętrzną przestrzeń. Odseparowane w ten sposób miejsce daje poczucie bezpieczeństwa dzieciom, które mają problemy z przebywaniem w dużym otwartym terenie. Zewnętrzna strona rampy to pionowa, pokryta drewnem ściana z perforacjami i setkami uchwytów ułatwiających wspinaczkę, podczas gdy wewnętrzna, wyłożona gumową nawierzchnią, łagodnym nachyleniem schodzi do piaskownicy. Wnętrze i zewnątrz tej przestrzeni łączy kilka otworów – przejść, które służą także jako

siedziska bądź schronienie. Na zewnętrznych krawędziach rampy zostały umieszczone barieryki zabezpieczające, jednak od wewnątrz łagodne nachylenia zachęcają do skakania do piasku – barieryki stanowią jedynie ochronę przestrzeni nad otworami wejściowymi. Struktura stwarza warunki zarówno dla powtarzalnych zajęć ruchowych jak turlanie, ślizganie, skakanie, huśtanie czy zabaw konstrukcyjnych (piaskownica), lecz także gier wyobraźni (tunele, platformy, schronienia) [1].

Rys. 3. Przestrzeń zintegrowana

Fig. 3. Integrated space

Źródło: Fot. Carve, Architektura & Biznes, 03/2012,

http://www.architekturaibiznes.com.pl/start.php?opt=sites&item_id=1751

Tabela 1

Zestawienie elementów funkcji i formy

Nazwa przestrzeni publicznej	Rike Park	Garscube Landscape Link („Phoenix Flowers”)	Melis Stokerpark
lokalizacja	Tbilisi, Gruzja: centrum miasta	Szkocja, Glasgow: teren pod estakadą - trakt pieszy	Haga, Holandia: teren publiczny w strukturze osiedla
Forma			
czytelność	+++	+++	+++
oryginalność koncepcji	+++	+++	+++

uwzględnienie tradycji otoczenia	++	nie dotyczy	nie dotyczy
mała architektura	+++	++	+++
posadzka	+++	+++	+++
zieleń	+++	+++	+++
plac zabaw dla dzieci	+++	nie dotyczy	+++
miejsca sportowe	+++	++	+++
miejsca rekreacji dla dorosłych	+++	++	+++
Funkcja			
program			
usługi	++	nie dotyczy	nie dotyczy
dostępność	+++	+++	+++
skomunikowanie	+++	+++	+++
ruch pieszy	+++	+++	+++
niepełnosprawni	+++	+++	+++
aktywność społeczna	+++	++	+++
oznaczenia	+++ bardzo dobry, ++ dobry, + dostateczny		

Źródło: Opracowanie własne

6. Podsumowanie

Przeanalizowane przykłady stanowią propozycje rozwiązań aktywizujących przestrzeń publiczną. W różnorodnej skali założeń uwidacznia się szerokie spektrum potrzeb, które wynikają z interakcji człowieka z grupą i otoczeniem. Wszystkie zaprezentowane miejsca wyróżniają się atrakcyjnością, oryginalnością interesujących rozwiązań zarówno w skali urbanistycznej jak i detalu architektonicznego, operują kolorem, różnorodnością materiałów, dostępnością.

Miejsca te są dobrze zlokalizowane, widoczne, odpowiednio skomunikowane z resztą miasta lub osiedla, uwolnione od ruchu samochodowego, bezpieczne. Zapewniają komfort i budują nowy wizerunek miejsca w przestrzeni.

BIBLIOGRAFIA

1. Cichy-Pazder E., Markowski T.: Karta Przestrzeni Publicznej. Materiały III Kongresu Urbanistyki Polskiej. Nowa Urbanistyka – nowa jakość życia. Biblioteka Urbanisty. Urbanista, nr 14, 2009, s. 234 - 237 (p. 234 - 237).
2. Gehl J., Gemzoe L.: New City Spaces, The Danish Architectural Press, Copenhagen 2001.
3. Gehl J.: Życie między budynkami, Wydawnictwo RAM, Kraków 2009.
4. Barańska K.: Bez wykluczeni. Melis Stokepark. Carve. Architektura & Biznes, nr 03, 2012,
http://www.architekturaibiznes.com.pl/start.php?opt=sites&item_id=1751
5. Gyurkovich J.: Przestrzeń publiczna współczesnego miasta. Czasopismo Techniczne, nr specjalny, seria „Architektura”, zeszyt 9, A/2005, tom 1 (Vol. 1), Wyd. Politechnika Krakowska, Kraków 2005, s. 7 (p. 7).
6. Karpińska M.: Flower Power. Architektura & Biznes, nr 05, 2011,
http://www.architekturaibiznes.com.pl/start.php?opt=sites&item_id=1553
7. Krier L.: Architektura Wspólnoty, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, 2011.
8. Pluta K.: Przestrzenie publiczne miast europejskich. Projektowanie urbanistyczne, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2012.
9. <http://archinect.com/silviavercher/project/tbilisi-rike-park>
10. <http://www.pps.org/>

**TENDENCJE W KSZTAŁTOWANIU WSPÓŁCZESNYCH
PRZESTRZENI PUBLICZNYCH****Streszczenie**

W artykule przedstawiono wybrane przykłady atrakcyjnych i oryginalnych rozwiązań przestrzeni, których wielofunkcyjny program przyciąga różnorodne grupy użytkowników. Zachęcanie do aktywności jest jednym z głównych elementów kształtowania współczesnych miejsc spotkań, obok dostępności, powiązań komunikacyjnych, wyglądu, programu funkcjonalnego. Tworząc przestrzeń publiczną, należy w pierwszej kolejności zastanowić się czy wybrana lokalizacja jest adekwatna do potrzeb miejsca. Uwzględnienie odpowiedniej kompozycji, wpisanie w istniejącą tkankę z poszanowaniem kontekstu miejsca jest kolejnym bardzo istotnym elementem w strukturze miasta. Przestrzenie powinny być zatem uniwersalne, a zarazem

charakterystyczne dla danego miejsca. Kolejny element stanowi dobranie odpowiedniego wyposażenia, zapewniając bezpieczne i przyjazne użytkowanie. Ważne jest także umożliwienie dostępu do takich obszarów osobom niepełnosprawnym w jak najbardziej subtelny i niezauważalny sposób. Oprócz odpoczynku przestrzenie takie są idealnym tłem dla wielu rozrywek: kulturalnych, artystycznych, sportowych itp. Program funkcjonalny takiej przestrzeni może być więc różnorodny, aby każdy znalazł w nim coś dla siebie. Umożliwi to spotkania różnych ludzi w jednym miejscu, wspólnego poznania i integracji. Dobrze zaprojektowana przestrzeń publiczna zapobiega zjawisku pustoszenia obszarów śródmiejskich. Praca oparta jest na studiach przypadków, w których wzięto pod uwagę takie aspekty jak: indywidualność projektu, wysoka jakość detali urbanistycznych i materiałów budowlanych, elementy małej architektury (oświetlenie, nawierzchnie, znaki reklamowe, posadzki, pomniki, rzeźby). W badaniach wykorzystano wytyczne/kryteria "Project for Public Spaces".

TRENDS IN DEVELOPMENT OF CONTEMPORARY PUBLIC SPACES

Summary

The article presents selected examples of interesting and original solutions of space, which multi-functional program attracts a variety of user groups. Encouraging to activity is one of the main elements of the development of modern meeting places, in addition to accessibility, communication links, appearance and functional program. Creating a public space, you should first consider whether the selected location is adequate to the needs of the place. The inclusion of a suitable composition, enter into the existing structure and the context of the location is another very important element in the structure of the city. Spaces should be versatile and also site specific. Another element is the selection of appropriate equipment, providing a safe and friendly usage. It is also important to allow access to such areas for people with disabilities in the most subtle and unnoticed way. In addition to relaxing attributes of such spaces they provide perfect backdrop for a number of entertainment events: cultural, artistic, sporting, etc. The function of public space should be diverse so everyone can find something for themselves. This will allow the meeting different people in one place, a common understanding and integration. A well designed public space prevents desolation of downtown areas. The work is based on case studies. Aspects which were taken into account are: individuality of design, high quality urban details and building materials, landscaping elements (lighting, pavements, advertising signs, flooring, monuments, sculptures). The study used the guidelines of Project for Public Spaces.